

Het Sanskrit-opschrift te Tugu
(distr. Běkasih, Batavia); ± 450 A. D.

(Alsmede dat te Kěbon Kopi, be N. W. Buitenzorg.)

(Met 2 facsimile's.)

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië,
4^e Volgreeks, Dl. X.

's-Gravenhage, 1885.

Eenigen tijd nadat ik door de welwillendheid van den Heer Holle in 't bezit was gekomen van een afdruksel der in deze Bijdragen uitgegeven inscriptie van Koning Sañjaya ¹, ontving ik van dezelfde vriendenhand een paar afbeeldingen van een opschrift te Bëkasih ², waarvan reeds vroeger minder goed geslaagde kopieën gemaakt en mij toegezonden waren. Ook de twee laatste afbeeldingen zijn niet geheel bevredigend; enkele letters — waaronder toevalligerwijs een paar waarop veel aankomt — wijken in de twee kopieën onderling zóó sterk af, dat ze onmogelijk nauwkeurig kunnen wezen. Niettemin stellen de min of meer gebrekkige afschriften mij in staat de voorloopige uitkomsten eener ontcijfering van den beschreven steen te Bëkasih (Tugu) mede te deelen.

De letters vertoonen de zuiverste Wenggi-type. Zoowel deze omstandigheid als het feit dat de inscriptie gewijd is aan Pūrṇawarman, gelijk de opschriften van Campea (of Ciarutön) en Jambu ³, wettigen de gevolgtrekking dat ze met de twee laatstgenoemden tot de oudste ons bekende gedenkteekenen van 't Hinduïsme op Java behoort. Op palaeographische gronden zou ik de vervaardiging van alle drie niet later durven stellen dan in 't laatst der 4de of het begin der 5de eeuw van onze jaartelling.

Het geheele stuk bestaat uit de vijf volgende regels van zeer ongelijke lengte. ⁴

1. purā rājādhirājena guruṇā pīnabāhunā — tākhyātā purī prāpya

2. candrabhāgārṇṇava yayāu || pravarddhamāne dvāviṅṇadvatsare çri-
guṇāujasā narendradhvajabhūtena

3. çrīmatā pūrṇṇavarmmaṇā || prārabhya phālguṇe māse khātā kṛṣṇā-
ṣṭamīthāu cāitraçuklatrayodaçyām dinais siddhāikaviṅṇake

¹ Zie hiervóór p. 115—128; vooral noot 2 op p. 121. (*Noot van 1917*).

² Dit opschrift loopt rondom een steen van langwerpigen ei-vorm, vroeger half in den grond verzonken in de desa Tugu, district Bëkasih, afd. Meester Cornelis, res. Batavia; sinds 1911 als D 124 opgenomen in het Museum te Batavia. Een litteratuuropgave is te vinden in den Inventaris der Hindoe-oudheden I, Rapp. Oudh. Dienst 1914, p. 19 no. 35.

Het op p. 133 gegeven facsimile is naar een opname van den Heer J.W. Teillers uit Dec. 1909, nadat de ter plaatse nog aanwezige steen goeddeels uitgegraven was geworden. (*Noot van 1917*).

³ Zie hiervóór p. 1—9, met de beide facsimile's. (*Noot van 1917*).

⁴ Zoowel in deze transcriptie als hierachter in de vertaling is de verbetering aangebracht, aangegeven door Prof. Kern zelf in *Tijdschr. Bat. Gen.* LII (1910), p. 123. (*Noot van 1917*).

4. āyatā ṣaṣahasreṇa dhanuṣāṃ saṣatena ca dvāviṅçena nadī ramyā gomatiṅ nirmalodakā || pitāmahasya rājarṣer vvidāryya çibirāvanim

5. brāhmaṇāir ggosahasreṇa prayāti kṛtadakṣiṇā¹ || o ||

Men ziet, of liever hoort, dat het geheel vijf strophen in epische Anuṣṭubhmaat vormt, welke te rangschikken zijn als volgt:

purā rājādhiraṅjena guruṇā pīnabāhunā

— tākhyātā(ṃ)² purī(ṃ) prāpya Candrabhāgārṇṇava(ṃ) yayāu || 1 ||

pravarddhamāne dvāviṅçadvatsare çriḅuṇāujasā

narendradhvajabhūtena çrīmatā Pūrṇṇavarmmaṇā || 2 ||

prārabhya Phālguṇe māse khātā kṛṣṇāṣṭamīthāu

Cāitraçuklatrayodaçyām dinais siddhāikaviṅçake || 3 ||

āyatā ṣaṣahasreṇa dhanuṣāṃ saṣatena ca

dvāviṅçena nadī ramyā Gomatiṅ nirmalodakā || 4 ||

pitāmahasya rājarṣer vvidāryya çibirāvanim

brāhmaṇāir ggosahasreṇa prayāti kṛtadakṣiṇāi(h) || 5 ||

De dichter van deze verzen was alles behalve een meester in zijn vak en zijn onbeholpenheid zóó groot dat men meer naar zijne bedoeling moet raden dan die duidelijk in zijne woorden uitgedrukt wordt. Dit, gevoegd bij de omstandigheid dat er twee riviernamen in 't gedicht voorkomen, namelijk Candrabhāgā en Gomatiṅ, welke toch aan één en denzelfden stroom schijnen toe te behooren, bemoeielijken de verklaring van 't gedicht. Wel is waar kan gomatiṅ ook «rijk aan koeien» beteekenen en is het woord, hetzij dan eigennaam of *epitheton ornans*, zonder twijfel te pas gebracht om eene woordspeling met gosahasra, duizendtal koeien, in den volgenden regel te kunnen aanbrengen, doch zulks maakt de zaak niet duidelijker.

Eene andere moeielijkheid is het, dat de Candrabhāgā tot nog toe alleen bekend was als de naam eener welbekende rivier in den Pañjāb, de Asiknī, of zooals de Grieken haar noemden: de Akesines, de hedendaagsche Chināb. Kan die nu in de inscriptie van Bēkasiḅ bedoeld wezen? Oogenschijnlijk niet, want de Candrabhāgā van ons stuk vloeit in zee, wat van de Chināb volstrekt niet waar is. Doch in 't gegeven geval zou zulk eene grove onnauwkeurigheid weinig bewijzen, daar de dichters in Indië zelf niet zelden de ergste flaters in de aardrijkskunde begaan, zoodat men zich over de onwetendheid van eenen op Java gevestigden Indiër nog minder behoeft te verbazen. Daarbij komt dat van Pūrṇṇawarman gesproken wordt als een koninklijken wijze en aartsvader (pitāmahā), die voorheen (purā) de aan een wonder grenzende daad wrocht, welke in het stuk vermeld wordt. Dat de

¹ De klinker onduidelijk.

² In de tweede lettergreep kan even goed nā staan; de teekens voor n en t zijn volstrekt niet van elkaar te onderscheiden.

doorluchtige Pūrṇawarman, wiens stappen in de inscriptie van Campea (of Ciarutön) vergeleken worden met die van Wiṣṇu een op Java, meer bijzonder de Sunda-landen, gelocaliseerde heros en wijze uit den Indischen voortijd was, mag men als waarschijnlijk aannemen, en men behoeft nog niet alle hoop op te geven dat deze figuur zich eenmaal in eene of andere tot nog toe onbekend gebleven Indische legende aan onzen blik zal vertoonen. Eén ding is zeker, er moge eene rivier Candrabhāgā op Java bestaan hebben of niet, de naam was er bekend, en dat zou onbegrijpelijk wezen indien er geen band bestaan had tusschen het land der Vijfstroomen en zekere Indische nederzettingen in Westelijk Java, want de Candrabhāgā is geenszins een algemeen beroemde naam zoo als de Ganges of de Indus. Ook eene rivier Gomatī in den Pañjāb is uit de Indische letterkunde bekend; ze wordt reeds in den R̥g-Weda 10,75 genoemd als een stroom die in den Indus vloeit. Er is echter ook eene andere Gomatī, die hare wateren in den Ganges uitstort. Alhoewel de Candrabhāgā en de Gomatī niet ééne en dezelfde rivier zijn, liggen ze toch in hetzelfde gebied, en zou eene verwarring van beide op Java niets bevreemdends hebben. Een derde rivier van den Pañjāb, de Irāwatī, heeft haren naam geschonken aan de Irawady in Achterindië. Ook dit feit mag aangevoerd worden als een bewijs dat er onder de Indiërs die zich in verre landen vestigden, personen waren uit het Noordwesten. Het heeft zelfs den schijn of Kamboja zijnen naam ontleent aan 't buiten de grenzen van Indië liggende Kamboja¹; intusschen vindt men den naam van 't bekende rijk in Achterindië op de oude monumenten geschreven «Kambuja» en zou het land den naam kunnen ontleend hebben aan een natuurvoortbrengsel van dien naam, een mosselsoort. Hoe het zij, uit een bericht bij Ptolemaeus den Alexandrijn weten we dat er in Achterindië een volk der Indapratha's gevestigd was. Dat deze benaming eene herinnering was aan Indraprastha, het hedendaagsche Delhi, is reeds voor lang door Lassen opgemerkt.² De niet minder beroemde naam van Ayodhyā is ook overgeplant naar Siam, waar hij in den weinig verbasterden vorm van Ayuthya nog voortleeft.

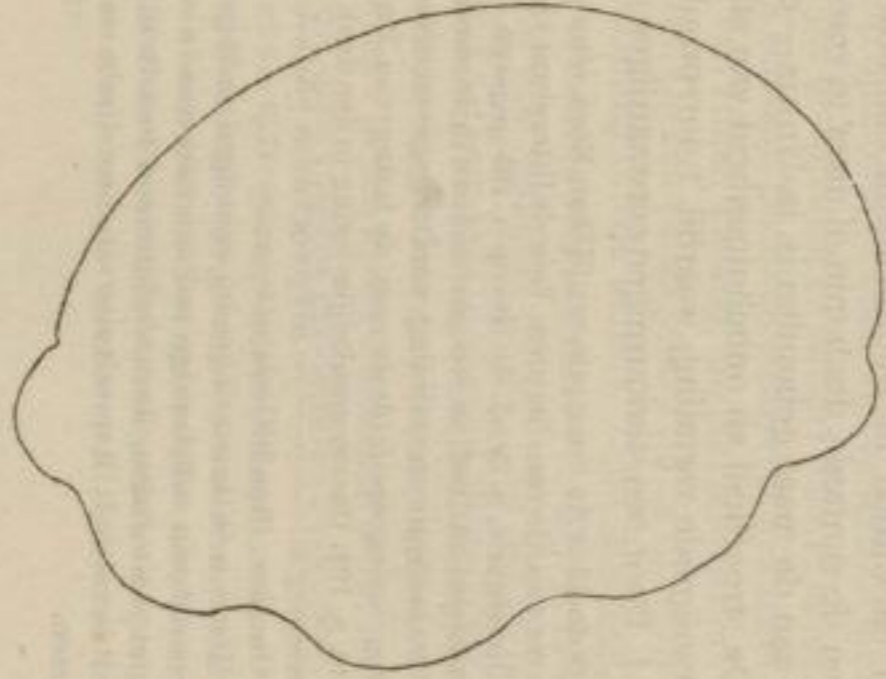
Het is jammer dat de lezing van den naam der stad, waar Pūrṇawarman oulings heet geregeerd te hebben, eenigszins onzeker is. Op den steen van Campea heet zij, naar het schijnt, Tārūma-nagara³. Alle letters zijn duidelijk behalve de eerste, welke ook als [*n* of] ñ zou kunnen gelezen worden. Het opschrift van Jambu heeft eenen vrouwelijken vorm, in den locatief; zooveel is

¹ Ethnographisch strekt zich Indië nog heden ten dage ver buiten de Noordwestelijke grenzen uit; nagenoeg geheel Dardistān, een deel van Afghanistan en van 't Khanaat van Bokhara wordt bewoond door eene bevolking met Indische taal.

² Indische Alterthumskunde II, 2^e Aufl. (1874), p. 1034.

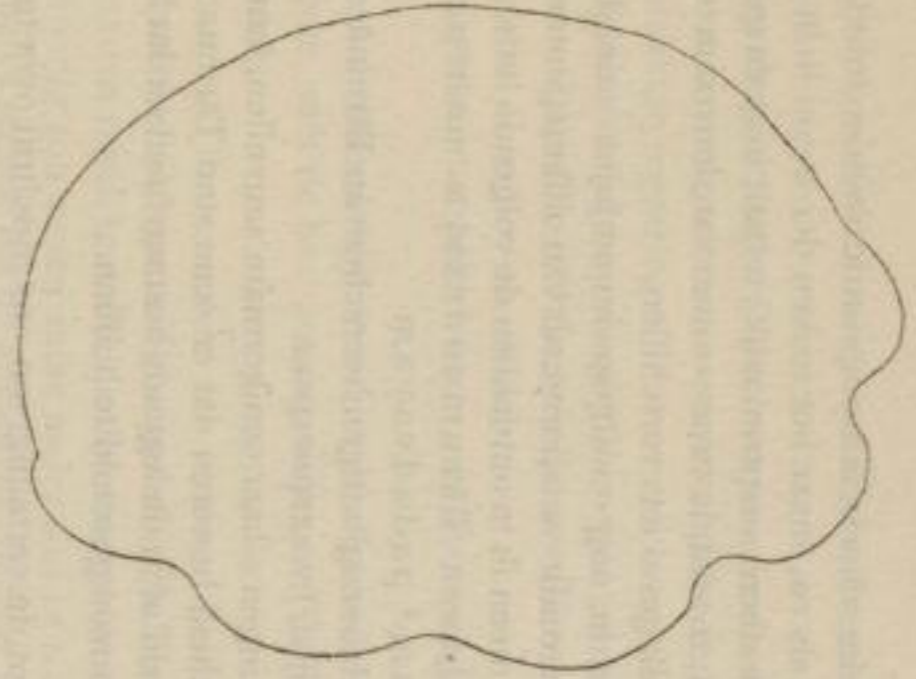
³ Hier stond in den druk van 1885: Nārūma-nagara. (Noot van 1917).

Deels uitgesleten Sanskrit-regel tusschen twee olifants-voeten, te Këbon Kopi
(beN.W. Buitenzorg). Foto-Van Kinsbergen no. 11.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

duidelijk; minder zeker is de lezing van de twee eerste lettergrepen. De tweede vertoont zich als ra, maar het teeken der *u* zou licht uitgesleten kunnen zijn, zoodat de steen oorspronkelijk ru had; in geen geval *ū*, want dit ware tegen de maat, zoodat de twee vormen van den naam te Campea (Ciarutön) en Jambu in elk geval iets verschillen.

Op eene derde, nog onuitgegeven en bijna onleesbare inscriptie¹, die tusschen twee ronde voetsporen, als van olifantspooten, op eenen steen gegriffeld staat, meen ik te ontdekken de volgende letters²:

jaya viçālasya Tārumendrasya mahīpateḥ — — — —
tasya divyam³ padadvayam

D. i. «Van den zeeghaftigen heerscher van Tārumā, den koning — — van hem dit heerlijk (?) voetspoorpaar.»

Daar de lezingen elkaar eenigermate aanvullen, kan men met vrij groote waarschijnlijkheid beweren dat er eene stad Tārūma of Tārumā, hetzij in de werkelijkheid of in de legende bestaan heeft en dat Pūrṇawarman geacht werd daar eenmaal gezeteld te hebben.

Alvorens tot de vertaling van ons opschrift over te gaan, wil ik nog opmerken dat de taal niet zuiver grammatisch is; een vorm als *dvāviñçat* is niet volgens de regelen van Pāṇini, noch in overeenstemming met die welke uit de verwante talen als de eenig ware kan bewezen worden. Beide komt trouwens op hetzelfde neêr.⁴ Nochtans komen dergelijke soloecismen in 't Rāmāyaṇa en soortgelijke werken meermalen voor, om van de typische wan- en wartaal der Buddhistische Sanskrit-literatuur te zwijgen. Eene fout tegen de syntaxis, doch min of meer te verontschuldigen in eenen dichter, die aan de maat gebonden is, is *dinaiḥ — ekaviñçake*.

De stroefheid en onbeholpenheid van stijl zal voldoende blijken uit de hiervolgende vertaling, waarbij 't oorspronkelijke op den voet gevolgd is.

«1. Door een sterkarmigen eerwaardigen oppervorst eertijds — stroomde

¹ Bedoeld is de inscriptie van Kēbon Kopi, één regel schrifts op een grooten rotssteen, niet ver van die van Ciarutön. Voor de litteratuur zie men den in noot 2 op p. 131 geciteerden Inventaris, p. 29 no. 60. Het op p. 135 gegeven facsimile is naar de opname van Van Kinsbergen uit 1863, en *niet geretoucheerd* in de onzekere gedeelten. (Noot van 1917).

² Transcriptie en vertaling worden gegeven overeenkomstig Prof. Kern's verbeterde lezing, medegedeeld (deels naar de lezing van Dr. Brandes) in Tijdschr. Bat. Gen. LII (1910), p. 124. De oorspronkelijke lezing in den druk van 1885 was: *jaya viçālasya Nārumeçasya — — — — nityam idam padadvayam*. (Noot van 1917).

³ Onzeker; Brandes leest *nityam*.

⁴ Het is in de laatste dagen bij sommigen mode geworden de regelen van Pāṇini als een samenstel van willekeurige pedanterieën voor te stellen. Ik tart een ieder één vorm uit Pāṇini aan te halen, die niet schitterend door de uitkomsten der vergelijkende taalstudie wordt bevestigd; ik spreek niet van theoretische stammen, maar van werkelijk bestaande vormen.

de Candrabhāgā na de genoemde (of: eene beroemde) stad bereikt te hebben in zee,

2. (Namelijk) door den doorluchtigen Pūrṇawarman, die door voorspoed en deugden schitterde en boven andere vorsten uitmuntte, in het twee en twintigste jaar zijner gelukkige regeering,

3. Is gegraven, na begonnen te zijn op den 8^{en} der donkere helft van de maand Phālgua en voltooid op den 13^{den} van de lichte helft van Caitra, in een en twintig dagen,¹

4. De schoone rivier Gomatī, met helder water, over eene uitgestrektheid van 6122 booglengten,

5. Die na het kamp van den koninklijken ziener en aartsvader doorkliefd te hebben voorwaarts gaat, met de brahmanen, welke met een duizendtal koeien beschonken werden.»

Het gedenkteeken ter verheerlijking van 't groote werk van Pūrṇawarman draagt, vooral in den laatsten regel, te duidelijk den stempel van het brahmanisme, dan dat het noodig zou wezen zulks nader aan te toonen. In 't algemeen mag men derhalve zeggen dat de oudste opschriften, tot nog toe gevonden, zoowel in westelijk Java als in Kutei zuiver brahmanistisch zijn. Het bestaan van Çiwaïsme² is vooralsnog niet vroeger aan te toonen dan in het opschrift van Çāka 654.³ Het zou gewaagd en voorbarig wezen uit onze luttele gegevens het besluit te trekken dat er om 400 na Chr. nog in 't geheel geen Çiwaïeten op Java zouden geweest zijn. De Chineesche pelgrim Fa-Hian, die omstreeks 414 op zijne terugreis naar zijn vaderland Java aandeed, maakt gewag van de talrijke brahmanen en kettters daar te lande.

De vraag is wat hij onder kettters verstaat. Dezelfde vraag rijst ook meer malen op bij 't lezen van de reizen van Hiuen Thsang, die niet zelden brahmanen en kettters afzonderlijk noemt. Op één plaats rekent hij de Çiwaïetische secte der Pāçupata's ondubbelzinnig tot de kettters. Zijne woorden, die men leest in de «Mémoires sur les contrées occidentales» I (1857), p. 124 luidden naar de Fransche vertaling van Stanislas Julien: «Au bas de la montagne, on voit le temple du dieu Ta-tseu-tsaï [ou Grand-Maitre] (Maheçvara). Les hérétiques qui se frottent de cendres (les Pāçoupatas) viennent avec respect y faire des sacrifices.» In een ander Chineesch werk, het woordenboek I-tsie-king-in-i leest men volgens genoemden Franschen

¹ Tusschen de twee vermelde datums ligt een tijdsverloop van juist 21 dagen.

² Het Çiwaïsme moet niet verward worden met eigenlijk gezegd brahmanisme, zooals gewoonlijk geschiedt. De Çiwaïeten hebben een eigene openbaring, van Çiwa afkomstig, terwijl de brahmanisten de Weda's, die niet aan Çiwa toegeschreven worden, als openbaring erkennen.

³ Zie hiervóór p. 115—128. (Noot van 1917).

geleerde ¹ het volgende bericht: «Po-chou-po-to (Pāçoupatas) est le nom des Tou-hoeï-waï-tao, hérétiques qui se frottent de cendres... Ces sectaires adorent le dieu Mo-hi-cheou-lo (Maheçvara).» Inderdaad zijn de Çiwaïeten niet strikt rechtgeloovigen: hun leer is in strijd met die der Upaniṣad's en der Wedāntin's, zoodat zij dan ook door den beroemden Wedāntin Çankara — die tegenwoordig in sommige geïnteresseerde kringen in Indië en bij Europeesche geleerden, die 's mans commentaar op de Wedāntasūtra's klaarblijkelijk nooit gelezen hebben, ten onrechte voor eenen Çiwaïet door gaat — door Çankara, zeg ik, vinnig bestreden worden.

Het is er verre van af dat de Çiwaïeten, die zich weder in verschillende secten splitsen, de eenige «kettters» waren, en daarom kan men uit de woorden van Fa-Hian niet met zekerheid opmaken dat hij juist Çiwaïeten bedoeld heeft. Van Buddhisten kan in 't geheel geen sprake wezen, daar zij Fa-Hian's eigen geloofsgenooten waren. Buitendien geeft hij uitdrukkelijk te kennen dat hij op Java weinig of geen geloofsgenooten had aangetroffen. Dat getuigenis strookt zeer wel met andere gegevens: de oudste vermelding toch van Buddhisten op Java komt voor in de oorkonde van Çaka 782, welke indertijd door Holle in tekst medegedeeld en door schrijver dezes vertaald is. ² Ook in Kamboja vindt men eerst omtrent denzelfden tijd gewag van hen gemaakt. Daarentegen is het monument dat de Buddhistische zeehandelaar Buddhagupta uit de stad Raktamṛttikā, vermoedelijk Chih-tu aan de golf van Siam, liet oprichten op eene plaats in de provincie Wellesley, op 't schiereiland Malakka, aanmerkelijk ouder, en wel niet onwaarschijnlijk nagenoeg gelijktijdig met de brahmanistische opschriften van Westjava en oostelijk Borneo. ³ Het behoeft wel niet gezegd te worden dat de tot nog toe verkregen uitkomsten door nieuwe vondsten aanmerkelijk zullen kunnen gewijzigd worden.

¹ Mémoires etc. II, 1858 (= Voyages des Pèlerins Bouddhistes III), p. 523.

² Bedoelde oorkonde, die van Gēḍangan, is wellicht van later datum (zie hiervoor p. 20, noot 3). In geen geval is zij echter meer de oudste inscriptie van Java, welke Buddhisten vermeldt; dit is thans het opschrift van Kalasan uit Çāka 700, uitgegeven door Brandes onder den titel «Een Nāgarī-opschrift, gevonden tusschen Kalasan en Prambanan», Tijdschr. Bat. Gen. XXXI (1886), p. 240—260. (Noot van 1917).

³ Zie resp. deze Serie, Deel III (1915) p. 259—260; en hierboven p. 74—75. (Noot van 1917).